

ŞAMAXI-QOBUSTAN ƏRAZİSİNDƏ EKZOGEN GEOLÖJİ PROSESLƏRİN İNTENSİVLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Sərkiszadə S.M. – IV kurs tələbəsi

Bakı Dövlət Universiteti

Tədqiqat ərazisi Qobustanın şimal-şərqində eyni adlı inzibati rayonun ərazisini əhatə edir, coğrafi nöqtəyi-nəzərdən Böyük Qafqazın cənub-şərq ətəklərinin orta dağlıq hissəsində yerləşir. Şamaxı-Qobustan alçaqdağlığının oroqrafik quruluşunun ən görkəmli elementləri qərb-də (Girdmançaydan Mərəzəyə qədər) geniş yaylalar (Gürcüvan, Şamaxı, Mərəzə yaylaları) və alçaq tirələrdir (Meysəri tirəsi). Rayonun iqlimi şimal-qərb hissədə yayı quraq keçən mülayim-isti, cənub-şərq hissədə yarımsəhra və quru iqlim tipi ilə səciyyələnir.

Rayonun şimal-qərb və şimal hissələrində (Acıdərəçay dərəsindən şimalda) dağ şabalıdı torpaqlar yayılmışdır. Yarımvilayətin Qobustan bölgəsi təsərrüfat baxımından az mənimsənilmiş, əsasən isə qış otluqları kimi istifadə olunur. Yarımvilayətin Şamaxı bölgəsində isə şabalıdı, qəh-vəyi, qara, qəhvəyi dağ-meşə, dağ-çəmən torpaqları inkişaf etmişlər.

Qobustan rayonunun hidroqrafik şəbəkəsi Pirsaatçay, Qozluçay (Sumqa-yıtçay), Ceyrankeçməz, Acıdərəçay çayları ilə səciyyələnir. Bu çayların qidalanması əsasən atmosfer çöküntüləri hesabınadır. Şamaxı-Qobustan zonası çaylarının yataqaltı çöküntülərinin qalınlığı 5-68 m, Qozlu çayda alluvial çöküntülərin geofiziki tədqiqatlarla müəyyən edilmiş qalınlığı bəzi yerlərdə 170 m-ə çatır. Ya-

taqaltı suların minerallaşma dərəcəsi əsasən 0,5-1,0 q/1, kimyəvi tərkibləri hidrokarbonatlı-kalsiumlu-natriumlu, sulfatlı-xloridli-hidrokarbonatlı-natriumlu-kalsiumludur. Praktiki baxımdan Pirsaatçay, Zaqolovçay və Qozluçayın yataqaltı suları daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təzyiqli suların pyezometrik səviyyəsi yer səthindən 60-70 m-ə qədər aşağı, bəzi hallarda 1-2 m yuxarıda qərarlaşır.

Şamaxı-Qobustan ərazisində müasir relyefin formalaşması tektonik, litoloji, neotektonik, akkumulyasiya prosesləri ilə yanaşı denudasiya amilləri və fiziki-geoloji hadisələrlə sıx əlaqədardır. Ekzogen geoloji proseslər bütün ərazidə yer səthinin relyefinə təsir göstərir. Ərazidə məlum olan ekzogen-geoloji proses və hadisələrin inkişaf səviyyəsi çox yüksəkdir. Bunlardan ən başlıcaları eroziya prosesləri (istər xətti erroziya, istərsə də sahəvi eroziya və deflyasiya), aşınmanın bütün növləri (fiziki, və ya termik aşınma, kimyəvi, bioloji aşınma) qravitasiya prosesləri (sürüşmə, uçqun, töküntü, sel və s.), soligikasiya, karst əmələgəlmələri və.s-dir. Tədqiqat aparılan ərazidə sürüşmə prosesi daha çox yayılan ekzogen-geoloji proseslərdəndir. Sürüşmələrin əmələ gəlməsinə təsir edən mühüm təbii və texnogen amillər ərazinin seysmiklik şəraiti, atmosfer çöküntülərinin intensivliyi, sahənin geoloji-tektonik quruluşu və relyefidir.

Qobustan rayonu Qurbançı sürüşmə sahəsi- Qobustan rayon mərkəzi olan Mərəzadən 5-6 km qərbdə mütləq yüksəkliyi 880-1050 m olan sahədə yerləşir. Bu sürüşmə sahəsinin səthində uzunluğu 1,2-1,5 eni isə 0,5 km olan çatlar müşahidə edilir. Ərazinin litoloji kəsilişində, daha doğrusu sürüşmə kütləsində ellüvial-dellüvial mənşəli gillər və gilçələr iştirak edir.

Cəyirli sürüşmə sahəsi- Qobustan rayon mərkəzi Mərəzadən 11-12 km şimal-qərbdə 900-1000 m mütləq yüksəklikdə Cəyirli kəndi ərazisində yerləşir. Sürüşmə gövdəsinin litoloji kəsilişində IV dövr yaşlı ellüvial-dellüvial mənşəli yumşaq və plastik gillər iştirak edir. Gil laycıqlarının qalınlığı 0,5-2 m təşkil edir.

Çabanı sürüşmə sahəsi- Şamaxı rayonunun Çabanı kəndində mütləq yüksəkliyi 850-1075 m olan sahədə yerləşir. Sürüşmənin baş verməsinin əsas səbəbi kənddən 350 m şimalda yerləşən, kəndi içməli su ilə təmin edən 180 tonluq su anbarından müntəzəm suyun sızmasıdır. Sürüşmə sahəsinin uzunluğu 1000 m, eni 150-300 m, qırılma qaşının hündürlüyü 3-8 m təşkil edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hər bir sürüşmə sahəsinin mühəndisi-geoloji şəraitinin xüsusiyyətləri, o cümlədən ərazinin təbii şəraiti nəzərə alınmaqla, mühafizə tədbirləri görülməlidir və ölkəmizin ərazisindəki bütün sürüşmə sahələrində monitorinqlər aparılır.